

DJECA I UMIROVLJENICI U FILOZOFSKOJ PRAKSI LOU MARINOFFA

Urličić, Ivana

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:343037>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

DJECA I UMIROVLJENICI U FILOZOFSKOJ PRAKSI LOU
MARINOFFA

IVANA URLIČIĆ

Split, 2022.

Odsjek za filozofiju

Studij: Filozofija; Engleski jezik i književnost

**DJECA I UMIROVLJENICI U FILOZOFSKOJ PRAKSI LOU
MARINOFFA**

Studentica:

Ivana Urličić

Mentor:

doc.dr.sc. Bruno Ćurko

Split, rujan 2022.

Sadržaj

1. UVOD.....	1
2. LOU MARINOFF I AMERIČKO DRUŠTVO ZA FILOZOFSKU PRAKSU.....	2
3. FILOZOFSKA PRAKSA KAO POKRET UNUTAR FILOZOFIJE.....	4
3.1. Struje u filozofskoj praksi.....	5
3.1.1. Filozofsko savjetovanje.....	5
3.1.2. Filozofski café.....	7
3.1.3. Filozofija za studente.....	8
3.1.4. Filozofija sa zatvorenicima.....	9
3.2. Kritičko mišljenje kao temelj i cilj filozofske prakse.....	11
4. MARINOFF O FILOZOFSKOJ PRAKSI.....	12
5. MARINOFF O FILOZOFIJI S DJECOM.....	14
6. MARINOFF O FILOZOFIJI S UMIROVLJENICIMA.....	19
7. ZAKLJUČAK.....	23
8. SAŽETAK.....	24
9. ABSTRACT.....	25
10. LITERATURA.....	26

1.UVOD

U današnjem svijetu u kojem se filozofija često smatra 'mrtvom znanosti' odnosno nečim sasvim suvišnim, potrebno je uvesti tehnike i načine kojima bi se pokazala njena neupitna korisnost. Kao ljudi, s filozofijom smo najčešće upoznati samo kroz kratki period školovanja, nakon kojeg se odmičemo od svega što filozofija naučava upravo zato što nam nije omogućena na opipljiv način. Zapravo radi se o tome da najčešće i ti rijetki susreti s filozofijom i filozofiranjem ostaju na teoretskoj razini. To se mijenja, te razni vidovi filozofske prakse postaju sve učestaliji među uobičajenom populacijom. Naravno, ovaj način podučavanja filozofije nije tu tek zadnjih nekoliko desetljeća, već sve od doba Sokrata, koji je sa svojom metodom dovodio svoje sugovornike u situaciju u kojoj bi primjenjivanjem filozofije prvo ulazili u sumnju, a potom i dolazili do odgovora na mnoga životna pitanja.

Nastavljajući tim tragom, mnoštvo filozofa se okrenulo od samog teorijskog proučavanja filozofije, prema onom praktičkom; a u ovom radu ćemo se fokusirati upravo na jednog od takvih filozofa pod imenom Lou Marinoff. On kroz svoja djela filozofiju promatra kao živuću stvar – proučavajući na koji način je možemo koristiti u svakodnevnom životu. Jedna od bitnih stvari koje Marinoff proučava je i filozofija s djecom te filozofija sa starijima. Iako ni jedno i drugo nisu njegove originalne ideje, on ih popularizira i nudi široj masi.

Uvodeći filozofske rasprave u dječje živote od nižih razreda osnovne škole, ili čak i ranije, poboljšava se kritičko mišljenje kod djece i postaju samostalnija i samopouzdanija u izražavanju svojih misli i ideja. Djeca su često izvor najzanimljivijih podataka, a kroz ovaj rad ćemo istražiti na koji način filozofska praksa pomaže u oblikovanju novih mladih pojedinaca, proučavajući neke filozofske radionice provedene s djecom, kao i samo stajalište Lou Marinoffa o toj temi. Sukladno tome, bavit ćemo se i temom filozofije za starije – odnosno filozofske prakse korištene u razgovoru s umirovljenicima. Iako se to čini kao nepotrebna stvar, zapravo je upravo takav otvoreni razgovor (s filozofskim pod tonom) ono što umirovljenicima dopušta otvoreno razmišljanje o svim velikim životnim pitanjima.

Zanimljivo je koliko je zapravo filozofska praksa kao takva zastupljena u svakodnevnom životu, bez da to i shvaćamo – u obliku kritičkog mišljenja; no svejedno je toliko daleko od toga da bude česta i normalna pojava i tehnika podučavanja i razgovora općenito. Međutim, možda uz filozofa kao što je Marinoff ova praksa postane popularniji pristup kritičkim raspravama u školstvu, kao i u razgovoru s umirovljenicima.

2. LOU MARINOFF I AMERIČKO DRUŠTVO ZA FILOZOFSKU PRAKSU

Lou Marinoff jest predsjednik Američkog društva za filozofsku praksu.¹ Njegovo društvo za cilj ima uvođenje filozofije u svakidašnji život i u razvoj dijaloških metoda odnosno argumentiranih dijaloga za pojedince i skupine. Na web stranici APPAe² vidljivo je kako potiču upotrebu filozofije kroz smjer filozofske prakse kako bi se približili ljudima na način da filozofiju prikažu kao koristan alat u životu. Ovo rade nudeći različite radionice, razgovore i rasprave s filozofima te na taj način teže pojednostavljenju filozofskih rasprava kako bi koristile u intelektualnom rastu pojedinca.

Marinoff i APPA pokušavaju ostvariti popularizaciju i razvoj tzv. 'filozofskog savjetovanja'³ u kojem bi se kroz razgovor s pojedincima dolazilo do rješavanja problema ili do uviđanja nekih poteškoća koje se mogu riješiti kroz primjere ili naučavanja filozofa iz prošlosti, ali i iz sadašnjosti.

„Filozofska praksa je relativno novo područje, iako su njeni korijeni duboko u filozofskoj tradiciji. Filozofsko savjetovanje je namijenjeno za klijente koji su racionalni, funkcionalni i mentalno zdravi, ali koji se mogu okoristiti od filozofske asistencije u rješavanju ili u nošenju s problemima povezanim sa svakidašnjim životnim iskustvima.“⁴

Kroz razgovor s treniranim filozofom, klijenti bi imali mogućnost otvoriti teme problema privatne i profesionalne moralnosti, vrijednosti, svrhe, ispunjenja, neustaljenih vjerskih sustava te problema koji bi se vezali za filozofsko tumačenje promjenjivih okolnosti.⁵

Upravo ovakav način primijenjene filozofije je ono za čim Marinoff teži, pokušavajući približiti životne teme kroz filozofske rasprave. Jedna od najpopularnijih tema kojima se filozofska praksa bavi je etika, odnosno na koji način je moguće povezati različita filozofska gledišta na pojam 'dobra', kako bi kroz te definicije došli do ispravnog moralnog djelovanja. Kroz različite teorije i stajališta raznih filozofa, dolazimo i do mnogobrojnih etičkih dilema. Upravo rješenja tih dilema koja nude filozofi, su i rješenja koja se mogu koristiti u filozofskom savjetovanju. Kroz promatranje različitih scenarija, pokušava se doći do zaključka kakvo djelovanje bi bilo moralno ispravno. No, razlika filozofskog savjetovanja - od običnog savjetovanja koje provodi

¹Izvorni naziv organizacije na engleskom jeziku – American Philosophical Practitioners Association (APPA)

² <https://appa.edu/>

³ Izvorni naziv na engleskom jeziku – Philosophical Counseling

⁴ Journal of the APPA. *Philosophical Practice*, Volume 4, Number 3, November 2009. str. 502

⁵ Više vidi na Journal of the APPA. *Philosophical Practice*, str. 502

npr. psiholog - je u tome što se filozof ne fokusira primarno na osjećaje svog klijenta, već se trudi doći do odgovora preko logičkog razmišljanja i preko stavova različitih filozofa i utjecajnih ljudi. Ovakvim djelovanjem, u kojem se emocije stavljaju u drugi plan, otvara se put kritičkom mišljenju koje je ključno za uspješno primjenjivanje filozofije. Upravo kritičko mišljenje je ono koje na najopipljiviji način objašnjava filozofsku praksu, no o samom pojmu i važnosti kritičkog mišljenja biti će riječi u nastavku ovog rada.

Važno je za naglasiti da kroz ove ideje *Američkog društva za filozofsku praksu* zapravo možemo vidjeti i utjecaj koji ideja filozofskog savjetovanja ima na Marinoffa u oblikovanju njegove filozofije za djecu i umirovljenike. Na sličan način na koji oblikuje ove filozofske rasprave s klijentima, to radi i s djecom i umirovljenicima. Nastojeći odmaknuti se od emocija kako bi potaknuo kritičko mišljenje, djeci omogućuje stvaranje temelja za jaka mišljenja, a umirovljenicima siguran prostor za rast u filozofskim promišljanima.

3. FILOZOFSKA PRAKSA KAO POKRET UNUTAR FILOZOFIJE

Filozofija ima mnoštvo pravaca, ali onaj na kojeg ćemo se mi fokusirati u ovom radu jest onaj praktički – filozofska praksa. Dok ostali pravci filozofije često tematici prilaze teorijski, nastojeći na taj način objasniti svijet ili probleme kojima se bavi; filozofska praksa tim problemima pristupa empirijski, ali ne samo iz perspektive empirijskog stajališta koje stoji oprečno racionalnom, već iz praktičkog pogleda u kojem filozofija ulazi u stvarni svijet kao alat znanja i dolaženje do odgovora.

Filozofska praksa može se gledati i kao filozofsko obrazovanje, koje nužno moramo razlikovati od obrazovanja u filozofiji. Iako ova dva pojma zvuče slično, zapravo imaju ključnu razliku koja ih čini u potpunosti različitim pristupima. Naime, filozofsko obrazovanje opskrbljuje javnost s filozofskim načinom razmišljanja i s pogledima na opće poznate probleme i dileme u društvu, svijetu i međuljudskim odnosima. S druge strane, obrazovanje u filozofiji se odnosi na edukacijski proces koji se odvija u srednjim školama ili fakultetima kroz predmet filozofije.⁶

Upravo ova dva različita pristupa najbolje objašnjavaju što filozofsku praksu čini specifičnom – njena primijenjenost; za razliku od klasičnog filozofskog pristupa koji se najčešće naučava kroz obrazovni proces. Ovaj 'noviji' pristup filozofiju čini ne samo pristupačnom, već i korisnom, na način da potiče ljude da teže ka boljem svijetu i društvu, ujedno pazeći da bude što manje nemoralnog ponašanja.⁷ Još jedna stvar koju filozofska praksa omogućuje su različite metode i načini za shvatiti svijet i samog sebe.

Kroz učenje filozofije, bilo to praktično ili teorijski, vježbamo analiziranje i argumentaciju, što vodi do rješavanja filozofskih problema. Upravo analiziranje i argumentacija su oni koji ohrabruju one koji uče filozofiju da istražuju dublje u društvo i svijet. Zbog toga „najbolja metoda za učenje filozofije, tj. za prakticiranje filozofije je čitanje djela velikih filozofa prošlosti, kako bi naučili misliti i istraživati na filozofski način.“⁸

⁶ Vidi više na Yi, Jiang. “What Is Philosophical Education?” *Frontiers of Philosophy in China*, vol. 8, no. 2, 2013, str. 273-274

⁷ Vidi više na Yi, Jiang. “What Is Philosophical Education?” str. 274

⁸ Ibid. Str. 274

3.1. Struje u filozofskoj praksi

Filozofska praksa je u svojoj suštini dijaloška praksa. Kao što sam već ranije navela, već od samih začetaka u Sokratovoj metodi tj. dijalogu, filozofska praksa napreduje kroz prošlost sve do danas. Ono što je ostalo isto je upravo to što se ta praksa odvija putem razgovora, odnosno dijaloga. Da bismo bili uspješni filozofi općenito, a tako i u filozofskoj praksi, moramo biti otvorenog uma, ali također smo i obvezani argumentirati.⁹ Iz ovoga slijedi da je baš dijaloška praksa ona koja ispunjava ova uvjete kroz slušanje i razmatranje dileme te razjašnjenja situacije filozofskim argumentima.

Filozofska praksa ima mnoštvo struja. Na dvije od tih struja, Filozofija s djecom i Filozofija s umirovljenicima ćemo se fokusirati malo kasnije u ovom radu; a sada bih se zaustavila na nekoliko drugih struja i bitnih pojmova unutar same filozofske prakse.

3.1.1. Filozofsko savjetovanje

Filozofsko savjetovanje je u jednu ruku istoznačnica filozofskoj praksi, ali za svrhu ovog rada, prvi pojam ćemo promatrati kao pristupačniju verziju drugog pojma. Naime, filozofsko savjetovanje ne temelji se na osjećajima i ne koristi terapijske metode niti se iz takvog savjetovanja može dobiti dijagnoza, već se kroz dijalog filozof trudi dovesti klijenta do stadija u kojem ona/on postaje autentični mislioc koji sam dolazi do filozofskih odgovora.¹⁰ Kroz taj dijalog, filozof se ne trudi primjenjivati filozofske ideje ili teorije, koliko želi da klijent koristi svoje sposobnosti i filozofsko znanje kako bi se došlo do što dubljeg spoznavanja ne samo društva, već i samog sebe.

Postoji razlika između ovakve vrste savjetovanja i drugih vrsta kao što je psihološko savjetovanje. Glavna razlika je u tome što je filozofsko savjetovanje „orijentirano prema 'zdravom', filozofskom razumijevanju čovjeka i njegovim pitanjima i problemima, a do tog razumijevanja se dolazi kroz obraćanje dvije osobe u obliku dijaloga“¹¹ Ovaj pristup je drukčiji,

⁹ Vidi više: Olberding, Amy. “Philosophical Exclusion and Conversational Practices.” *Philosophy East and West*, vol. 67, no. 4, 2017, str. 1026

¹⁰Vidi više na Schuster, Shlomit C. “Philosophical Counselling.” *Journal of Applied Philosophy*, vol. 8, no. 2, 1991, str. 219

¹¹ Schuster, Shlomit C. “Philosophical Counselling.” str. 219.

čak i kontradiktoran mnogim psihološkim razgovorima u kojima se psihološka percepcija čovjeka koristi kako bi se postavio temelj za analizu psihičkog zdravlja 'klijenta', koji je u ovom slučaju pacijent.

„Analizom retorike koja nastaje u filozofskom savjetovanju vidimo da se tu radi o iskrenoj komunikaciji.“¹² Cilj ovakvog dijaloga nije samo u pronalasku odgovora na pitanje ili vrste tretmana, već za cilj ima da klijent stekne određene filozofske vještine i znanje.

Jedna od prednosti filozofskog savjetovanja je ta što su filozofi u jednu ruku oni koji stoje 'sa strane' za razliku od znanstvenika drugih znanosti, iz razloga što filozofija kao takva nije cijenjena kao ostale znanosti. No, iz ovog razloga filozofi imaju prednost toga da neke probleme mogu gledati objektivnije jer nisu izravno uronjeni u njih, i zbog toga mogu ponuditi alternativna rješenja.¹³ Upravo to se i događa kroz dijalog filozofskog savjetovanja. Uzimajući probleme i pitanja koja su odavno tu i koja su mnoge druge znanosti pokušavale riješiti, filozofija im pristupa na drukčiji način i potičući samostalnost sugovornika na pronalazak rješenja. Ovakav princip rada filozofska praksa usvaja iz antičkog vremena, preuzimajući u filozofskom savjetovanju mnoštvo karakteristika Sokratovog dijaloga.

¹² Schuster, Shlomit C. "Philosophical Counselling." str. 219.

¹³ Mulkay, Michael. "Applied Philosophy and Philosophers' Practice." *Science, Technology, & Human Values*, vol. 6, no. 34, 1981, str. 7

3.1.2. Filozofski café

Filozofski café oblik je filozofske prakse u kojem se ljudi sastaju kako bi raspravljali o filozofskim ili životnim temama u opuštenom okruženju. U svojoj knjizi *Filozofska praksa*, Marinoff kaže kako je filozofski café u jednu ruku oblik dobre javne službe te dopadljiva prilika za interakciju s razboritim ljudima u neformalnom ambijentu. Ideja bi se održala tako da je prisutna strast, ali ne i pritisak. Također, postoji određeno vrijeme trajanja ovakvog susreta, ali nema fiksnog cilja svakog sastajanja.¹⁴

Marinoff kaže kako se ovaj fenomen razvija sve više i više kao manifestacija protivljenja protiv trenutne 'kulture globalizacije' kojom se želi zavarati narod, ne potičući ga na vlastito razmišljanje.¹⁵ Takva globalizacija je najvećim dijelom posljedica tabloida i tzv. 'mass-media', ali i podložnosti ljudi koji se više ne trude stvarati svoja mišljenja i ne potiču jedni druge na rasprave koje bi pridonijele kulturološki izgrađenom društvu. Sukladno tome, oni koji sudjeluju u filozofskim caféima su oni koji se odlučuju odmaknuti od globalizacije takve vrste, te za njih Marinoff kaže da su „mnogi pokrovitelji filozofskih caféa jednostavno tvrdoglavi, neumorni intelektualci koji uživaju u čitanju, promišljanju i artikuliranju svojih stajališta.“¹⁶

Kroz povijest, filozofi su uvijek imali područje u kojem su se mogli sastajati kako bi mogli izraziti svoju individualnost te oživjeli razliku kvalitete i kvantitete. Naravno, to uvodi pitanje gdje bi se intelektualci 21. stoljeća nalazili kako bi postigli takvo što – zbog čega je filozofski café i stekao svoju popularnost.¹⁷

Marc Sautet je čovjek koji je u najveću ruku odgovoran za nastajanje fenomena filozofskog caféa, koji je uzdigao filozofski razgovor uz šalicu kave – u popularni oblik umjetnosti, ali i u novi oblik posla pa čak i zanimanja.¹⁸ Iz nekog razloga, Sautet je izvadio svoju filozofiju iz akademije i prebacio je u kafić; pa tako danas u svijetu postoji velik broj filozofskih caféa – samo u Francuskoj ima ih 350, od kojih je najveći broj smješten u Parizu.¹⁹

¹⁴ Vidi više: Marinoff, Lou. *Philosophical Practice*. Academic Press, 2002. str. 290.

¹⁵ Vidi više: ibid. str. 112.

¹⁶ Marinoff, Lou. *Philosophical Practice*. str. 112.

¹⁷ Vidi više: Marinoff, Lou. *Philosophical Practice*. str. 113.

¹⁸ Vidi više: Ibid. str. 114.

¹⁹ Vidi više: ibid.

3.1.3. Filozofija za studente

Kroz princip obrazovanja koji je prisutan u današnje vrijeme, lako je upasti u rutinu učenja samo zbog ocjena, a ne zbog samog znanja. To je slučaj i u podučavanju filozofije, koju studenti često zanemare na način da o njoj ne promišljaju, već samo uče ono što ih se podučava. Ovo se jednim dijelom može objasniti time da studenti, kao pretežito mladi ljudi, još nisu 'stvorili svoju filozofiju' o životu, i zbog toga nisu ni predani jednom određenom smjeru ili školi filozofije jer nisu imali vremena ni iskustva da bi na taj način promišljali o filozofiji.²⁰ Način na koji studenti gledaju na filozofiju je takav da se do rezultata mora doći lako i brzo, jer to ne bi smio biti zahtjevan kolegij. Takav način razmišljanja dovodi do toga da se traže najbolji rezultati za najmanju količinu rada. Često se dogodi da takvi studenti imaju i profesore koji se ne predaju tome da zapravo podučavaju filozofiju.²¹

Jedan od najboljih načina za aktiviranje ovakvih studenata je prema Marinoffu upravo Sokratovski dijalog, preko kojeg je moguće uključiti studente u raspravu pitajući ih pitanja koja će ih možda zbuniti ili čak dovesti do krivog odgovora na prvi dojam, kako bi zapravo došli do spoznaje o nekom pitanju i na taj način proširili svoje svjetonazore, ali i formirali nova stajališta u filozofiji i stvarali svoj 'filozofski pogled na život'. Marinoff kaže da postoji ogromna razlika između učenja filozofije i toga da netko je filozof. Po njemu, nije svatko sposoban za učenje filozofije na dubokoj razini, a još ih je manje onih koji su sposobni voditi filozofsko-orijentirane živote. Kada bi profesori studente na fakultetima podučavali bar o Platovonoj doktrini o anamnezi, o njegovoj alegoriji o špilji te o Nelsonovoj teoriji o Sokratskom dijalogu; onda bi to u kombinaciji s sudjelovanjem u takvom dijalogu u trajanju od nekoliko dana te dodatnom učenju u trajanju od dvadesetak sati – prouzrokovalo pozitivne uspomene na vrijeme posvećeno obrazovanju u filozofiji.²²

²⁰ Vidi više na Rosán, Laurence J. "Teaching Philosophy to Undergraduates and Adults." *Improving College and University Teaching*, vol. 14, no. 3, 1966, str. 162

²¹ Vidi više: Marinoff, Lou. *Philosophical Practice*. str. 296

²² Vidi više: Ibid. str. 297

3.1.4. Filozofija sa zatvorenicima

Marinoff nastavlja u opisivanju različitih oblika u kojima se može pronaći filozofska praksa; pa tako navodi i filozofiju sa zatvorenicima. Počinje govoreći kako je jako velik broj ljudske populacije trenutno u zatvoru te kako je jako velik broj njih tamo s razlogom i zbog neoprostivih zločina. No, više se fokusira na one koji su osuđeni zbog svoje „neprimjerene reakcije na izazove ispred kojih su se našli i koji puni krivnje otplaćuju svoj dug društvu“²³; te na one koji su žrtve nepravde.

Marinoff prigovara zatvoreničkom sustavu na tome što u većini slučajeva zatvorenike ograničava isključivo na kaznu kao posljedicu svog zločina, a time ne daje priliku slučajevima koje smo sada naveli, da se promijene na bolje. Drugim riječima, neki zatvorenici su sposobni transformirati svoje vrijeme služenja kazne u edukacijsko iskustvo. Ovakvi zatvorenici se mogu itekako okoristiti direktnim susretom s filozofijom – posebice s etikom, filozofijom prava i filozofijom politike. Uz kontakt s filozofima, bilo bi moguće da filozofski pristup problemima primjenjuje i na svoj život i na svoju rehabilitaciju.²⁴

Mnogo je onih koji su završili u zatvoru zbog nerazumijevanja da njihova djela imaju posljedice; i upravo zato je filozofija dobra staza za shvaćanje takvih veza. Iako je broj zatvorenika velik, takav je i broj onih koji skoro pa nisu ni svjesni zašto se nalaze tu, jer im je kroz život falio neki oblik vodstva. Upravo tu u sliku ulaze filozofi kroz filozofsku praksu, nudeći vodstvo i kritiku – stvarajući naviku kritičkog razmišljanja i predviđanja posljedica koje slijede iz učinjenih djela.²⁵ Uz to, filozofi koji ujedno služe i kao mentori zatvorenicima s kojima pričaju ili vode razne radionice, s druge strane tjeraju zatvorenike da su suoče sa svojim gotovo neizbježnim problemima vlastite vrijednosti i samopouzdanja,²⁶.

Kroz filozofske razgovore zatvorenicima se pruža prilika da mijenjaju svoj način razmišljanja i razgovora s drugima. Tako, mnogi zatvorenici su nakon odrađenih filozofskih radionica primijetili da su počeli više poštivati osobu s kojom pričaju tako što bi pažljivije slušali ono što je rečeno i trudeći se shvatiti razlog iza izrečenih riječi. S druge strane, oni koji su držali takve radionice, u ovom slučaju profesori, napomenuli su kako su zatvorenici počeli više prihvaćati

²³ Marinoff, Lou. *Philosophical Practice*. Academic Press, 2002. pp 300.

²⁴ Vidi više: Marinoff, Lou. *Philosophical Practice*, str. 300.

²⁵ Vidi više: Ibid. str. 301.

²⁶ Vidi više: ibid. str. 301.

različita stajališta ili svjetonazore te se bolje nositi s nesuglasticama.²⁷ Još jedna od prednosti ovakvih razgovora ili radionica je također i razvijanje kognitivnih vještina, kao što su osjetilnost na dokaze i razloge, sposobnost da se pošteno istraže tuđe ideje, htijenje da se promijeni mišljenje ukoliko je to sukladno s izrečenim argumentom te sklonost za preispitivanje svojih uvjerenja tamo gdje je to primjereno. Ovo su sve promjene koje su prijetili upravo zatvorenici koji su sudjelovali u filozofskim radionicama.²⁸

²⁷ Vidi više: <https://www.ed.ac.uk/education/rke/making-a-difference/philosophy-in-prisons>

²⁸ Vidi više: Pritchard, Duncan. Philosophy in Prisons and the Cultivation of Intellectual Character, *Journal of Prison Education and Reentry*, Vol. 7 No. 2, 2021.

3.2. Kritičko mišljenje kao temelj i cilj filozofske prakse

Kritičko mišljenje je važan aspekt filozofije kao znanosti općenito, ali posebno je izraženo kao dio filozofske prakse. Već ranije smo spomenuli kako filozof navodi klijenta/sugovornika da sam pronalazi odgovore i da zaključuje. Upravo taj produkt u kojem čovjek sam stječe različita mišljenja i stavove je put do kritičkog mišljenja.

Ideja kritičkog mišljenja se kroz povijest razvijala u različitim oblicima, npr. kroz već spomenuti Sokratov dijalog u kojem je preispitivanjem svojih sugovornika, Sokrat poticao na kritičko mišljenje na način da se sumnjanjem u istinu dođe do odgovora na životna pitanja – kako bismo došli do vlastitih stajališta koja imaju čvrste temelje i argumente. Također, kritičko mišljenje je bitna stavka u filozofskoj disciplini - etici. Isto kao što možemo doći do odgovora na životna ili filozofska pitanja, tako kritičkim promišljanjem možemo prosuditi o moralnosti, odnosno nemoralnosti određenih djelovanja. „Kritičkom rasudbom sami sebi možemo osvijestiti vlastite moralne i etičke stavove te ispitati njihovu vjerodostojnost. Kritičkim mišljenjem uviđamo koliko je uopće moguće moralno djelovanje u zadanim okolnostima.“²⁹

„Filozofija nije samo memoriziranje specifičnih dijelova znanja, već način razmišljanja.“³⁰ Upravo taj jedinstven način razmišljanja koji filozofija iziskuje je kritičko mišljenje. Ako je filozofija učena na ispravan način, ona bi nas trebala učiniti sposobnima formirati svoja argumentirana mišljenja po kojima bi kritički prilazili svakom sljedećem pitanju ili problemu.

Ako je filozofsko obrazovanje bilo uspješno, ono svoje studente razvija u skeptike (ne u krajnjem obliku tog pojma) i kritičare, jer filozofska praksa zahtijeva stalno preispitivanje³¹ i kritiku samog sebe, koju najbolje možemo formulirati kroz kritičko razmatranje djela filozofa i kroz nutarnju reevaluaciju.

Kroz povijest filozofije lako je uvidjeti i razvoj teorija kritičkog mišljenja od Sofista, Sokrata, preko Tome Akvinskog, Francis Bacona, Rene Descartesa do John Deweya.

²⁹ Ćurko, Bruno. „Kritičko mišljenje u nastavi filozofije, logike i etike“, 2012., doktorska disertacija, Filozofski fakultet, Zagreb

³⁰ Yi, Jiang. “What Is Philosophical Education?” str. 276

³¹ Vidi više na Yi, Jiang. “What Is Philosophical Education?” str. 276

4. MARINOFF O FILOZOFSKOJ PRAKSI

Lou Marinoff u svojoj knjizi *Filozofska praksa* najavljuje rast nove profesije filozofske prakse i argumentira kako bi filozofija trebala više ciljati tome da bude primjenjiva na ljudske probleme. Kao predsjednik APPAe, privukao je pozornost mnoštva na ovaj novi pokret unutar filozofije te posebice na filozofsko savjetovanje.³²

Nakon objašnjenja filozofske prakse općenito, potrebno je razjasniti što Marinoffov shvaća pod filozofskom praksom. On predstavlja filozofsku praksu kao jako bitnu granu filozofije upravo zato što je to praktičan i pristupačan način za približiti filozofiju svim ljudima. Marinoff osuđuje svakoga tko smatra da filozofija treba ostati 'iza zatvorenih vrata' i fokusirana na teorijski pristup; te on izvodi filozofiju iz tih okvira i postavlja je u masu, između ljudi i njihovih života. Na taj način filozofija može postati alat, što se najčešće događa putem filozofskog savjetovanja kroz formiranje kritičkog mišljenja. Marinoff kaže: „filozofija kao ljubav prema mudrosti, podrazumijevala je vježbanje vrlina, identifikaciju i istrebljivanje poroka. Također, ona je kako kroz prošlost, tako i sad podrazumijevala promišljanje i preispitivanje argumenata u svrhu spoznaje njihove primjenjivosti na život. To je bilo i još uvijek je potrebno ne samo kao oblik intelektualne vježbe koja 'oštri noževe uma', već i da bismo uz pomoć filozofije riješili konkretne životne probleme.³³

Nastavljajući dalje, možemo reći kako Marinoff često kroz svoje djelo *Filozofska praksa* iskaziva svoju nezadovoljnost s načinom na koji je filozofija predstavljena u svijetu, posebice među studentima i onima koji se filozofijom bave kao predavači. Zato kaže da filozofija nije nužno put života koji biraju profesori filozofije, baš zato što su toliko nakloni teorijskom razmišljanju i hipotetskom rasuđivanju, da nisu u mogućnosti primijeniti svoje znanje filozofije kako bi riješili probleme o kojima pričaju teorijski.³⁴ Neki školovani filozofi čak idu toliko daleko da kažu kako nije moguće primijeniti filozofiju, već je samo promatrati kroz teorije i hipoteze. Istina je kako filozofija kao način života zvuči skoro romantično u usporedbi s filozofijom u svjetlu obrazovanja, ona svejedno ima mnoštvo svojih izazova. Pa tako životi velikih ljudi tj. filozofa iz prošlosti, kao što su npr. Sokrat, Hobbes i Hume, nosili su velike izazove i poteškoće.³⁵

³² Perring, Christian. „Review“ in *The Journal of Mind and Behavior*, vol. 23, no. 3, 2002, str. 321

³³ Vidi više: Marinoff, Lou. *Philosophical Practice*. str. 21

³⁴ Vidi više: ibid str. 24

³⁵ Vidi više: ibid str. 24

Cilj filozofske prakse Marinoffa je da se pokrene rasprava o današnjoj filozofiji i kako se previše fokusira na filozofsku teoriju, i kako na taj način zapostavlja praktički dio filozofije. Također govori kako su društvu potrebni filozofi 'čiste glave'³⁶, jer on nije protiv teorijskog pristupa, već samo ističe da takav pristup ne može u potpunosti riješiti probleme svakidašnjice, jer nam je za to ipak potreban i empirijski pristup.

³⁶ Perring, Christian. „Review“, str. 321.

5. MARINOFF O FILOZOFIJI S DJECOM

Osnivač filozofije za djecu, ove grane filozofske prakse jest Matthew Lipman. Glavna ideja ove filozofije je rad s djecom kroz razgovor, predavanja i radionice kojima bi se poticalo djecu na kritičko mišljenje, bavljenje filozofskim pitanjima i općenito širenje vidokruga u smislu da se djecu potiče na promišljanje i preispitivanje. Kao grana praktične filozofije, filozofija s djecom namijenjena je širokom broju ljudi koji ne moraju nužno biti akademski obrazovani; te kao takva ima utjecaj na svakodnevni život čovjeka.³⁷

„Lipman i njegovi kolege su jako ozbiljno shvatili vježbanje filozofije za djecu s učiteljima. Željeli su sačuvati dvije važne i preklapajuće prakse - filozofiranje i učenje. S jedne strane Lipman je znao da učitelji nisu dovoljno filozofski obrazovani za ovakvu vrstu nastave, pa je s druge strane puno ulagao u rad s učiteljima koji su zahvaljujući tome trebali postati upoznati s nekim filozofskim idejama. Iste te filozofske ideje stoje iza priča koje su pripremljene, načinima i materijalima kako se one prenose. Također je želio da učitelji sami pruže praktične savjete o tome kako bi rad s njihovim učenicima u ovom polju bio još produktivniji. Lipman je angažirao profesionalce filozofe, kao edukatore učiteljima koji su trebali biti osposobljeni potaknuti djecu na kritičko mišljenje.“³⁸

Svjedočeći pozitivnim rezultatima Lipmanovih teorija, Marinoff se pita zašto filozofija nije uvedena u svaku osnovnu školu te u svaku srednju školu, jer ono što on vidi je to da djeci nije ponuđen skoro pa nikakav oblik poučavanja kritičkog mišljenja ili filozofije općenito. Štoviše, djeca, ne samo da nemaju pristup praktičnoj filozofiji, već su na dnevnoj bazi bombardirani nekritički prosuđenim vijestima, u kulturi u kojoj tabloidi zatupljuju dječje umove. Ovo dovodi do posljedice da se dječji 'logički instinkti' uništavaju do nepopravljivih levela.³⁹

Djeca koja su 'izložena' filozofiji, tj. djeca koja filozofiraju od mladih nogu, imaju i veću predispoziciju za povećanje znanja o svijetu oko sebe⁴⁰ što pomaže u stvaranju zdrave radoznalosti zbog koje će se njihov proces obrazovanja odvijati na produktivniji način.

³⁷ Vidi više: Cah, Zvezdana. "Filozofija s djecom i odgoj za ljudska prava." Diplomski rad, Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet, 2020.

³⁸ Cah, Zvezdana. "Filozofija s djecom i odgoj za ljudska prava." str. 5.

³⁹ Vidi više: Marinoff, Lou. *Philosophical Practice*. str. 292

⁴⁰ Vidi više: Steve Williams, *P4C: what, why and how?* na: <https://p4c.com/about-p4c/>

I kod nas, u Republici Hrvatskoj, sve se više provode radionice, projekti i programi iz područja filozofije s djecom. Npr. Udruga *Mala filozofija* svoje programe i projekte provodi od 2008 godine.⁴¹ Od projekta „Pogled u vlastito mišljenje“ koji se redovito provodi po zainteresiranim školama od 2008. do danas, preko raznih nacionalnih projekata („Tko se boji korupcije, još?“, „Umjetnost demokracije“...) pa sve do dvadesetak europskih projekata u kojima se stvaraju edukativni priručnici, programi, kurikulumi, radionice.

Lipman je smatrao kako bi djecu trebalo učiti razlikovati drukčije situacije te da bi dijete trebalo imati lepezu metoda kako bi se moglo prilagoditi situaciji i primijeniti prikladnu metodu onoj situaciji u kojoj se nađe.⁴² Ovdje u sliku dolaze učitelji ili edukatori koji su zaduženi za prenošenje svog znanja. No, Lipman većini takvih učitelja prigovara to da su podcijenili količinu pripreme koja je potrebna kako bi se zaintrigirala dječja radoznalost; govoreći kako je lako privući pažnju djeteta koristeći jeftine trikove, ali ono što je zahtjevnije je prodrijeti u dubinu njihove znatiželje o onome što je bitno.⁴³ Dobar primjer uspješnog predavanja (makar u ovom slučaju ne odnosi se samo na djecu, već i na odrasle) je i Sokratova metoda, u kojoj je predavač onaj koji ne iznosi samo informacije, već zapitkuje i sluša što svatko ima za reći, upućujući na eventualne privide ili manjak argumentacije.⁴⁴

Gore navedeno nas potiče da se zapitamo koji bi onda bio najbolji način za prići djeci u podučavanju filozofije; a odgovor je kroz priče i igre. Kroz ova dva pristupa djeci je najlakše objasniti na njihov način neka filozofska pitanja, čineći ih tako snažnijim pojedincima. Fokusirajući se najprije na priče, možemo reći da su one zapravo i sastavni dio dijela filozofskih radionica s djecom. Kroz jednostavne dječje priče lako može provući neka filozofska tema. Često se takve filozofske 'pričice' koriste kako bi se s djecom pričalo o etičkim pitanjima ili dilemama, kao što su npr. pravednost, istina, laž i sl.

„Priča, neovisno je li istinita ili lažna i koja joj je tema, služi kao posrednik između sadržaja i onoga koji se tim sadržajem bavi.“⁴⁵ Iz ovog razloga upravo priče s moralnim značenjem igraju najveću ulogu u razgovorima s djecom. Također, svaka priča nije ista pa tako ovisno o njenom karakteru, ona stvara i drukčiji osjećaj ili emociju u djetetu.

⁴¹ Vidi više: Bruno Ćurko, Ivana Kragić, „Igra- put k multidimenziranom mišljenju“ u: *Filozofska istraživanja* 29 (2009.) Sv. 2, str. 307-309.

⁴² Vidi više: Lipman, Matthew. „Philosophy for children.“ *Metaphilosophy*, vol. 7, no. 1, 1976, str 22,

⁴³ Vidi više: Lipman, Matthew. „Philosophy for children.“ str 28

⁴⁴ Vidi više: Portelli, John P. „The socratic method and philosophy for children.“ *Metaphilosophy*, vol. 21, no. 1/2, 1990, str. 141–61

⁴⁵ Miloš, Marija. "Razvoj filozofije odgoja kroz povijest i utjecaj na suvremenu filozofiju odgoja." Diplomski rad, Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet, 2021.

Tako, neka priča može izazvati osjećaj razumijevanja i empatije, a druga može izazvati osjećaj ljutnje zbog nepravde. Kroz priče s djecom, filozofi ili predavači mogu kroz izmišljene scenarije pomoći djeci u nošenju sa svakodnevnim situacijama.⁴⁶

Kao primjer jedne od takvih priča, uzet ćemo Čarobnu krunu – priču koja služi kao uvod u raspravu o pravilima te uspostavi i provedbi tih planova.⁴⁷ U ovakvoj radionici djecu se stavlja u poziciju vladara, tj. donositelja odluka navodeći ih na razmišljanje o tome kako bi ta pravila trebala izgledati, tko ih treba donositi te tko ih poštivati. Radionica se dalje odvija u smjeru dijaloga o zakonima i pravilima koja podjednako vrijede za sve.

Priprema:

Djecu se postavi u krug i pročita se priča. Djeca bi trebali sa sobom imati spremnu olovku i papir kako bi obavili zadatak nakon čitanja priče. Osim olovke i papira, trebala bi biti omogućena i kruna za svako dijete kako bi pomogla u kasnijoj realizaciji rekvizita.

Materijali:

- Tekst „Čarobna kruna“
- Papir i olovka
- Kruna (izrađeni rekvizit)

Filozofski koncepti:

- Izbor
- Vladavina
- Pravila

Metoda:

Na glas se čita priča te se djeci daje vrijeme da razmisle o odgovorima na pitanja koja su im postavljena.

⁴⁶ Vidi više: Miloš, Marija. "Razvoj filozofije odgoja kroz povijest i utjecaj na suvremenu filozofiju odgoja."

⁴⁷ Vidi više: Arambašić, Barbara. "Upotreba priča u filozofiji s djecom." Diplomski rad, Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet, 2021.; prema primjeru koji je preuzet s <https://www.philosophyfoundation.org/enquiries/view/the-magic-crown>

PRIČA	UPUTE ZA RASPRAVU
<p>Postoji kruna sa čarobnim moćima U zemlji ponešto, drugačijoj od ove Na prvi pogled, to je obična kruna, Al svaka glava koja nosi – vladarom svijeta se zove!</p>	<p>Mislite li da kruna čini vladara? Je li vladar svatko tko nosi krunu?</p>
<p>Zastaneš, zamisliš se i dobro promisliš, Kad jednog dana nađeš ovu krunu na putu. Hoćeš li ti nositi taj teret na glavi, Ili ćeš nastaviti svoju započetu rutu.</p>	<p>Kada biste vidjeli krunu biste li je stavili na sebe? Bi li kao vladar mogao raditi što hoćeš? Bi li bilo zabavno ili teško biti vladar?</p>
<p>Zamislimo sada, da ti se kruna smjestila na glavi, Prvi zadatak kralja ili kraljice mora biti, Da se donese zakon pravi, Koji cijeli svijet mora poštovati.</p>	<p>Koja bi pravila vi uveli? Koja bi pravila bila dobra pravila i zašto? Postoje li neka pravila koja moraju postojati?</p>
<p>Koja pravila misliš, da trebaju vrijediti za svih? Napiši da ih se znamo ispravno pridržavati.</p>	<p>Postoje li pravila kojih se vladar mora pridržavati? Je li ispravno ovako birati vladara? Ako ne, što onda predlažete? Možda vladara ne bi trebalo biti. Možda bismo svi trebali vladati.⁴⁸</p>

Uz priče, postoje i igre koje su također jako dobar uvod u filozofiju, posebice u kritičko mišljenje. „Kritičko mišljenje igra veliku ulogu u našem svakodnevnom životu. To uključuje više od argumentacije i poznavanja mnogih životnih činjenica. To je koncept za koji je potrebno dugo vremena da se internalizira. Kritičko razmišljanje također je vrlo važno u rješavanju problema kao i u odlučivanju. Pomaže pojedincima da smisle nove ideje koje vode kreativnosti i poboljšanju životnog standarda ljudi. Iako se mogu koristiti različite metode i treninzi mozga da se potpomogne razviti kritičko razmišljanje, u većini slučajeva igre su bolja opcija.“⁴⁹ Zbog

⁴⁸ Arambašić, Barbara. "Upotreba priča u filozofiji s djecom." str.40-41.

⁴⁹ Filipović, Ivana. "Igra kao put k razvoju kritičkog mišljenja." Diplomski rad, Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet, 2019.

svoje bezbrižne i opuštene prirode, razne igre mogu biti jako dobar način za poticanje djece na razmišljanje o filozofskim temama.

Za sve ovakve pristupe, radionice i razgovore koje smo nabrojili, potrebna je naravno osoba koja bi tako nešto i vodila – bila to odgojiteljica, učiteljica, profesorica ili filozofkinja. Marinoff za takvu osobu kaže da bi bilo idealno kada bi bila obrazovana u teorijskom dijelu, ali i imala iskustva u praktičnom dijelu filozofije. Kaže kako je idealan balans znanja filozofske teorije i iskustva u filozofskoj praksi omjer 50/50. To kaže jer filozofi koji su u potpunosti 'uronjeni' u filozofsku teoriju nisu u stanju efektivno prakticirati filozofiju, iz čistog razloga što ne znaju što je to točno praksa u tom smislu. S druge strane, oni filozofi koji su 'uronjeni' u praktični ili edukacijski dio filozofije, ne mogu efektivno filozofirati jer ne znaju što je filozofija u tom smislu.⁵⁰ Iz ovog razloga, kao što smo prethodno rekli, jedino balans između ove dvije strane može prouzrokovati pravilan način edukacije u filozofiji, posebice među djecom.

Kada govorimo o filozofiji s djecom, možemo reći kako je njen krajnji cilj usmjeriti djecu da postanu što intelektualno znatiželjnija te kritična, kreativna i racionalna.⁵¹ Takav način usmjeravanja vodi do uspješno formiranog kritičkog mišljenja, koje se onda kroz život može sve više razvijati.

Marinoff se osvrće i na zaključak koji daje Lipman, a to je da nije iznenađujuće da djeca koja ne samo da uče filozofiju kao predmet, već uče i misliti i propitkivati na filozofski način, bolje uspijevaju i u ostalim predmetima u tijeku svog obrazovanja.⁵² Uz takvu vrstu filozofskog obrazovanja, djeci postaju omogućena sredstva za stvaranje vlastitog mišljenja i za uspješno argumentiranje i propitkivanje u raspravama.

⁵⁰ Vidi više: Marinoff, Lou. *Philosophical Practice*. str 293

⁵¹ Vidi više: Luketić, Ivan. "Teorija multidimenzioniranog mišljenja M. Lipmana i njena kritika." Diplomski rad, Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet, 2019.

⁵² Vidi više: Marinoff, Lou. *Philosophical Practice*. str 292

6. MARINOFF O FILOZOFIJI S UMIROVLJENICIMA

Filozofija s umirovljenicima je dio filozofske prakse u kojem se istražuje mogućnost uključivanja filozofiju u život starijih. Slično kao i u filozofiji s djecom, cilj ovakvog pokreta je poboljšanje kvalitete života. Ono što se razlikuje u ove dvije grane filozofske prakse je to što filozofija s djecom teži od ranih stadija života pomoći djeci u oblikovanju kritičkog mišljenja, dok filozofija s umirovljenicima teži obnoviti ili stvoriti interes za kritičkim mišljenjem koji se možda izgubio kroz tegobe života. Marinoff ističe da svijet (posebno ističe Ameriku) postaje preplavljen ljudima treće životne dobi te kako će ti ljudi u današnjem vremenu živjeti sve aktivnije živote; a uz svo dodatno vrijeme koje umirovljenici imaju – postavlja se pitanje što će oni raditi, tj. kako će iskoristiti taj dar dodatnog vremena.⁵³

Jedno od područja koje je otvoreno umirovljenicima kao sredstvo za prolaženje vremena je upravo filozofija, točnije – filozofska praksa. Kroz radionice ili razgovore, imaju priliku oživjeti svoj um baveći se pitanjima o kojima možda nisu ni razmišljali godinama. To mogu biti slična pitanja koja se koriste i u filozofiji s djecom: npr. klasične etičke dileme pravde, istine, iskrenosti i sl. Ovakva pitanja su jako dobar način za uvođenje filozofije u grupe umirovljenika.

„Razmišljanje i propitkivanje o ključnim životnim pitanjima lakše je ostvariti u slobodnom vremenu, rasterećenom od posla i svakodnevnih briga, odnosno tada kada se postigne dokolica kao posebno stanje uma koje podrazumijeva odušak i odmak od rada i posla.“⁵⁴

Čovjeku koji je opterećen poslom i životnim brigama često se teško prepustiti filozofiji kao znanosti koja preispituje životna pitanja i pokušava potaknuti čovjeka na kritičko mišljenje. Takav pristup životu može se činiti kao gledanje svijeta kroz ružičaste naočale nekome tko je nezadovoljan sa svojim životom ili poslom, jednostavno iz razloga što nema potrebu analizirati zašto je njen ili njegov život takav, prihvaćajući ga, znajući da ga filozofija neće promijeniti. No, upravo su zato umirovljenici idealni kandidati za filozofsku praksu jer oslobođeni tereta posla, ostaju u životnim tegobama koje je u tom slučaju možda i lakše podnijeti analizirajući ih – i na taj način u njima pronalazeći smisao.

⁵³ Vidi više: Marinoff, Lou. *Philosophical Practice*. str. 298

⁵⁴ Jeličić, A. i Japundžić, A. „Tješiteljska uloga filozofije — filozofsko savjetovanje u službi radnika“. *Obnovljeni Život*, 71., 2016. (2.), str.186.

Tek kada čovjek dođe do dijela života u kojem mu je prošao najveći umor i u kojem traži smisao u ostatku svog života, težiti će tome da izbjegne 'automatizam' života u kojem se vjerojatno zatekao kroz tijek svog zaposlenog života. U ovakvim uvjetima se stvara plodno tlo za prakticiranje filozofije koja bi koristila čovjeku u životnoj situaciji u kojoj se nalazi.⁵⁵

Marinoff kaže kako je potencijal za filozofiju s umirovljenicima velik, ali gotovo neistražen.⁵⁶ Ono što se najviše želi istražiti u ovom polju je zapravo kako stariji reagiraju na kritičko mišljenje, tj. kakav je tu odnos prisutan. Na tragu toga, provedeno je istraživanje putem testa⁵⁷ kojemu je cilj bio otkriti u kojem razdoblju života je sposobnost za kritičko mišljenje najviša, fokusirajući se na starije ljude i njihove odgovore. Jedno od područja kritičkog mišljenja koje se istraživalo je i sposobnost dedukcije, kako bi se proučilo zaključivanje veze između dvije premise u odnosu na zaključak:

Primjer⁵⁸: Neki praznici su kišoviti. Svi kišoviti dani su dosadni.

Dakle:

1. Nijedan sunčani dan nije dosadan.
2. Neki praznici su dosadni.
3. Neki praznici nisu dosadni.

Preko ovog i ostalih pitanja, kroz ovo istraživanje se došlo do zaključka kako je sposobnost za kritičko mišljenje na najvišem nivou u srednjim dvadesetim godinama i tako ostaje do srednjih tridesetih godina, nakon čega se polako počinje smanjivati. No, ovo nije slučaj kod svih ljudi jer je ipak određen broj starijih ljudi pokazalo istu kvalitetu rezultata kao i mlađe generacije. Upravo iz ovog razloga smanjene sposobnosti za kritičko mišljenje je filozofija za starije koristan alat za stimulaciju mozga i promišljanje o 'teškim' pitanjima. S druge strane, također je dokazano da iako sposobnost kritičkog mišljenja slabi kako osoba stari, s općenitom inteligencijom to nije slučaj. Ova razlika je skoro očekivana s obzirom da je kritičko mišljenje

⁵⁵ Vidi više: Jeličić, A. i Japundžić, A. Tješiteljska uloga filozofije — filozofsko savjetovanje u službi radnika. str.187-188.

⁵⁶ Vidi više: Marinoff, Lou. *Philosophical Practice*. str. 298

⁵⁷ Watson-Glaser Test ocjenjivanja kritičkog mišljenja

⁵⁸ Friend, Celia M. Zubek. John P. „The effects of age on critical thinking ability“in *Journal of Gerontology*, 1958 , str. 407-413.

sposobnost koja uvelike ovisi o iskustvu⁵⁹ – zbog čega je filozofska praksa odličan način za stvoriti, ili čak vratiti takvo iskustvo.

Filozof Jan Baars specijalizira u području filozofije za starije te je bio šokiran kako se tretiraju starije osobe, na način da su samo netko za koga se treba brinuti ili netko koga treba uzdržavati; što je zapravo i potaknulo njegov smjer filozofskog istraživanja. On naglašava da su već od antičke Grčke filozofi isticali da je dugotrajna ljubav i potraga za mudrošću često pronađena u staroj dobi. A upravo na to se Baars i fokusira – na tradicionalnu filozofsku potragu za mudrošću. No, on se ne fokusira na smrt i individualnu potragu za smislom života, već naglašava samu pojavu ljudske smrtnosti. Mi smo smrtni ne samo zato što nas na kraju života čeka smrt, već i zato što smo izloženi ozljedama, gubitku i drugim posljedicama starenja. Mi smo rođeni, živimo svoje živote i umiremo, ali ne kao izolirane individue, već kao društvena bića koja su uvijek povezana.⁶⁰ U takvom prolaznom životu, Baars želi pronaći mudrost, a to ona se jako često kriva upravo u starijima, tj. umirovljenicima. Oni kroz svoje životno iskustvo mogu imati subjektivne odgovore na mnoga pitanja na koje čista filozofija, bez empirije, ne može odgovoriti. Tako, filozofija s umirovljenicima je balans između znanja koje ima filozofija i iskustva koje imaju umirovljenici.

Iz negativnije perspektive, filozofska praksa je terapija za zdrave, ali nezadovoljne ljude koji su zarobljeni u životne rutine iz kojih ne znaju pobjeći.⁶¹ Takvi ljudi traže smisao života, a to je upravo ono što i umirovljenici žele: shvatiti koji je njihov smisao i uloga u životu u kojem se često čini da su višak i teret. Žudnja za filozofskim promišljanjem u ljudima aktivira potrebu da traže odgovore na velika životna pitanja. Kroz razgovore s filozofom, umirovljenicima se pruža prilika da retrospektivno sagledaju cijeli svoj život i kroz učinjene situacije pronađu smisao u trenutnim životnim situacijama.

„Danas prevlast tehnosfere i ubrzani ritam života pritišću čovjeka koji traži oslonce i ventile, ljudi su zabrinuti za svoju budućnost i onu budućih generacija. Nije riječ samo o profesionalnim filozofima koji na akademskoj razini stvaraju i obaraju teorije, nego i

⁵⁹ Vidi više: Friend, Celia M. Zubek. John P. „The effects of age on critical thinking ability“in *Journal of Gerontology*, 1958 , str. 407-413.

⁶⁰ Vidi više: Frank J. Whittington, PhD, Thomas R. Cole, What's the Point of Aging? Does Philosophy Make a Difference?, *The Gerontologist*, Volume 54, Issue 3, June 2014, str. 519–521,

⁶¹ Vidi više: Jeličić, A. i Japundžić, A. (2016). Tješiteljska uloga filozofije — filozofsko savjetovanje u službi radnika. Str 189.

običan čovjek osjeća teret velikih pitanja. Ne mora netko biti filozofski obrazovan da vidi da je sve manje vremena za istinsko ljudsko druženje. Čovjek osjeća da su mu napadnute socijalna i društvena supstanca. Mediji pak to vide i zaoštravaju na dramatičan način. Sve to navodi ljude da se zbliže unatoč razlikama i da vide da među njima ima skrivenih spojnica, iako u prvi mah izgleda kao da nije tako”⁶²

Uz svijet u kojem mediji imaju skoro pa glavnu ulogu, filozofske radionice mogu poslužiti kao hobi uz kojeg se malo po malo umirovljenici mogu maknuti od takvog utjecaja te se vratiti svojim mislima, dajući na važnosti životnim pitanjima. Iz ovog razloga Marinoff ističe prednosti filozofskih radionica, naglašavajući još jednom da je potencijal za uključenje umirovljenika u filozofije iznimno velik.⁶³

⁶² Vidi više: <https://www.nacional.hr/zagrebacki-filozofski-caffe-2017-teske-teme-uz-kavu-poboljsavaju-komunikaciju-i-diskusiju/>

⁶³ Vidi više: Marinoff, Lou. *Philosophical Practice*. str. 299.

7. ZAKLJUČAK

Za zaključak ovog rada, možemo istaknuti da je filozofska praksa relativno nova grana filozofije. Iako je u tragovima i različitim oblicima prisutna već odavno (Sokratovski dijalog), tek u novije vrijeme se razvija u ono što vidimo danas. Filozofska praksa se najčešće javlja u formi razgovora ili radionica, odnosno filozofskog savjetovanja i filozofskog cafèa. Cilj ove filozofske grane je podučavanje ljudi da se na objektivan i zdrav način nose sa svojim problemima i pitanjima koja možda imaju; što radi kroz dijalog ili kroz pokušaj pronalaska odgovora u idejama filozofa.

Prolazeću uglavnom kroz Marinoffovu knjigu *Filozofska praksa*, promatramo njegov način gledanja na filozofiju, koju on promatra kao alat za bolje i zdravije funkcioniranje. Kao predsjednik APPAe, zagovornik je filozofske prakse kao oblika života pa čak i terapije. Kroz filozofsko savjetovanje ljudi pronalaze smisao i odgovore na svoja pitanja, pronalazeći utjehu u tome što na mnoštvo njihovih tegoba, filozofi iz prošlosti ili sadašnjosti već imaju odgovor. To klijentima ili sugovornicima daje osjećaj normalnosti, i zato savjetovanje čini pristupačnijim procesom od npr. psihoterapije.

Najbitniji dio Marinoffovog istraživanja, bar za ovaj rad, je dio o filozofiji s djecom i filozofiji s umirovljenicima. Iako ove dvije vrste filozofske prakse imaju svoje razlike, u principu su jako slične po tome što je fokusiraju na to da djeci i umirovljenicima prikažu filozofiju kao opipljiv pojam, koji im može pomoći u pronalasku vodstva (u slučaju djece) ili u razrješavanju pitanja životne svrhe. Najčešće kroz radionice, djecu se može potaknuti na razvijanje sposobnosti za kritičko mišljenje koje će ih kroz život oblikovati u samostalne osobe s umijećem iznošenja argumentiranih mišljenja. S druge strane, kritičko mišljenje je također bitan dio filozofija s umirovljenicima; jer uz pomoć radionica koje bi potaknule takav način razmišljanja, oni mogu doći bliže mirnom i ispunjenom životu čak i nakon posla kojeg su obavljali čitavi život.

Marinoff naglašava da niti filozofija s djecom niti filozofija s umirovljenicima nisu dovoljno zastupljene u školstvu odnosno životu općenito. On prigovara školstvu što filozofija i kritičko mišljenje nisu predmeti dostupni djeci već od osnovne škole, a ne tek kasnije samo u obliku izbornih predmeta. Također, u filozofiji s umirovljenicima vidi velik potencijal koji je po njemu nedovoljno istražen jer u tom obliku filozofske prakse vidi praktičan način za infiltriranje filozofije u život ljudi treće životne dobi.

8. SAŽETAK

Ovaj završni rad bavi se temom djece i umirovljenika u filozofskoj praksi Lou Marinoffa. Da bismo bili bolje upoznati s samom temom, prvo smo objasnili što točno podrazumijeva filozofska praksa općenito. Tako, nakon uvoda, fokusirali smo se na samog Lou Marinoffa koji je jedan od vodećih filozofa za filozofsku praksu i osnivač Američkog društva za filozofsku praksu (APPA). Svoje istraživanje fokusira na tome kako je vodstvo u filozofiji nov i praktičan način za navigiranje kroz život i poticanje stvaranja svojih mišljenja o bitnim životnim i filozofskim temama. Nastavljajući dalje u radu, bavili smo se različitim vrstama filozofske prakse, počevši s filozofskim savjetovanjem koje je možda i najopipljiviji oblik ove vrste filozofije. Bazira se na razgovoru između filozofa i klijenta ili sugovornika u kojem potonji iznosi svoje dileme ili životne probleme, nakon čega filozof navodi potencijalna rješenja za te probleme koje nalazi u idejama prošlih filozofa. Nastavljajući dalje, fokusiramo se na filozofski café – organizirane filozofske razgovore koji potiču rast u filozofiji kroz rasprave o raznim filozofskim temama. Slijedeći taj trag, dalje se bavimo filozofijom za studente te filozofijom za zatvorenike. Oba podnaslova se bave objašnjavanjem kako filozofiju dovesti u te grupe ljudi te na koji način ih zainteresirati za filozofiju kako bi im možda i pomogla. Iza toga se bavimo kritičkim mišljenjem – skoro pa najključnijem aspektu filozofske prakse općenito, gledajući na njega kao cilj do kojeg težimo doći filozofskim promišljanjem. Za kraj, detaljnije promatramo što je zapravo filozofska praksa za Lou Marinoffa te pobliže prikazujemo filozofiju s djecom te umirovljenicima, ističući važnost i ciljeve tih vrsta filozofske prakse.

9. ABSTRACT

This thesis deals with the theme of children and pensioners in Lou Marinoff's philosophical practice. In order to be better acquainted with the topic itself, we first explained what exactly philosophical practice entails in general. So, after the introduction, we focused on Lou Marinoff himself, who is one of the leading philosophers of philosophical practice and the founder of the American Philosophical Practitioners Association (APPA). He focuses his research on how leadership in philosophy is a new and practical way to navigate through life and encourage the formation of your own opinions on important life and philosophical topics. Continuing further in the work, we dealt with different types of philosophical practice, starting with philosophical counselling, which is perhaps the most tangible form of this type of philosophy. It is based on a conversation between a philosopher and a client or interlocutor in which the latter presents his dilemmas or life problems, after which the philosopher lists potential solutions to these problems that he finds in the ideas of past philosophers. Moving on, we focus on philosophy cafés—organized philosophical conversations that encourage growth in philosophy through discussions on various philosophical topics. Following this lead, we continue to deal with philosophy for students and philosophy for prisoners. Both subtitles deal with explaining how to bring philosophy to these groups of people and how to get them interested in philosophy so that it might help them. After that, we deal with critical thinking—almost the most crucial aspect of philosophical practice in general, seeing it as the goal we strive to achieve through philosophical reflection. Finally, we take a closer look at what philosophical practice actually is for Lou Marinoff and approach philosophy with children and pensioners in more detail, highlighting the importance and goals of these types of philosophical practice.

10. LITERATURA

1. Arambašić, Barbara. "Upotreba priča u filozofiji s djecom." Diplomski rad, Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet, 2021. Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:930501>
2. Čah, Zvezdana. "Filozofija s djecom i odgoj za ljudska prava." Diplomski rad, Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet, 2020. Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:345074>
3. Ćurko, Bruno. „Kritičko mišljenje u nastavi filozofije, logike i etike“, doktorska disertacija, Filozofski fakultet, Zagreb, 2012.
4. Ćurko, Bruno, Ivana Kragić, *Igra – put k multidimenziranom mišljenju u: Filozofska istraživanja* 29 (2009.) Sv. 2, str. 307-309.
5. Filipović, Ivana. "Igra kao put k razvoju kritičkog mišljenja." Diplomski rad, Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet, 2019. Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:861469>
6. Frank J. Whittington, PhD, Thomas R. Cole, What's the Point of Aging? Does Philosophy Make a Difference?, *The Gerontologist*, Volume 54, Issue 3, June 2014, Pages 519–521, Dostupno na: <https://doi.org/10.1093/geront/gnu025>
7. Friend, Celia M. Zubek. John P. „The effects of age on critical thinking ability“in *Journal of Gerontology*, 1958 , str. 407-413.
8. Hategan, Vasile. „Therapy or Counseling? Current Directions of the Philosophical Practice“ u *Revue Roumaine de Philosophie*. 63, 2019, 365-382.
9. Jeličić, A. i Japundžić, A. „Tješiteljska uloga filozofije — filozofsko savjetovanje u službi radnika“. *Obnovljeni Život*, 71., 2016. (2.), str.186. Dostupno na: <https://doi.org/10.31337/oz.71.2.3>.
10. Journal of the APPA. *Philosophical Practice*, Volume 4, Number 3, November 2009.
11. Lipman, Matthew. “Philosophy for children.” u *Metaphilosophy*, vol. 7, no. 1, 1976, str 22. Dostupno na: <http://www.jstor.org/stable/24435193>.
12. Luketić, Ivan. "Teorija multidimenzioniranog mišljenja M. Lipmana i njena kritika." Diplomski rad, Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet, 2019. Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:915606>
13. Marinoff, Lou. *Philosophical Practice*. Academic Press, 2002.
14. Miloš, Marija. "Razvoj filozofije odgoja kroz povijest i utjecaj na suvremenu filozofiju odgoja." Diplomski rad, Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet, 2021. Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:221559>

15. Mulkay, Michael. "Applied Philosophy and Philosophers' Practice." u *Science, Technology, & Human Values*, vol. 6, no. 34, 1981, str. 7. Dostupno na: <http://www.jstor.org/stable/689134>
16. Olberding, Amy. "Philosophical Exclusion and Conversational Practices." *Philosophy East and West*, vol. 67, no. 4, 2017, str. 1026. Dostupno na: <http://www.jstor.org/stable/26404860>
17. Perring, Christian. „Review - Marinoff, Lou. *Philosophical Practice*. Academic Press, 2001“ in *The Journal of Mind and Behavior*, vol. 23, no. 3, 2002, str. 321. Dostupno na: <http://www.jstor.org/stable/43854438>.
18. Portelli, John p. "The socratic method and philosophy for children." u *Metaphilosophy*, vol. 21, no. 1/2, 1990, str. 141–61. Dostupno na: <http://www.jstor.org/stable/24436761>.
19. Pritchard, Duncan. Philosophy in Prisons and the Cultivation of Intellectual Character, *Journal of Prison Education and Reentry*, Vol. 7 No. 2, 2021. Dostupno na: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1320971.pdf>
20. Rosán, Laurence J. "Teaching Philosophy to Undergraduates and Adults." *Improving College and University Teaching*, vol. 14, no. 3, 1966, str. 162. Dostupno na: <http://www.jstor.org/stable/27562580>
21. Schuster, Shlomit C. "Philosophical Counselling." *Journal of Applied Philosophy*, vol. 8, no. 2, 1991, str. 219. Dostupno na: <http://www.jstor.org/stable/24353324>
22. Williams, Steve. „P4C: what, why and how?“ p4c.com. Dostupno na: <https://p4c.com/about-p4c/>
23. Yi, Jiang. "What Is Philosophical Education?" *Frontiers of Philosophy in China*, vol. 8, no. 2, 2013, str. 273-274. Dostupno na: <http://www.jstor.org/stable/23597400>

Elektronski izvori:

1. <https://appa.edu/>
2. <https://www.ed.ac.uk/education/rke/making-a-difference/philosophy-in-prisons>
3. <https://www.philosophyfoundation.org/enquiries/view/the-magic-crown>
4. <https://www.nacional.hr/zagrebacki-filozofski-cafe-2017-teske-teme-uz-kavu-poboljsavaju-komunikaciju-i-diskusiju/>

OBRAZAC I.P.

**IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOG / DIPLOMSKOG RADA U DIGITALNI
REPOZITORIJ FILOZOFSKOG FAKULTETA U SPLITU**

STUDENT/ICA	IVANA URLIČIĆ
NASLOV RADA	DJECA I UMIZOVljenICI U FILOZOFSKOJ PRAKSI LOU MARINOFFA
VRSTA RADA	ZAVRŠNI RAD
ZNANSTVENO PODRUČJE	HUMANISTIKA
ZNANSTVENO POLJE	FILOZOFIJA
MENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	doc. dr. sc. BRUNO ČURKO
KOMENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	-
ČLANOVI POVJERENSTVA (ime, prezime, zvanje)	1. doc. dr. sc. BRUNO ČURKO 2. - 3. -

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/ica predanog završnog/diplomskog rada (zaokružiti odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uredenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude (zaokružiti odgovarajuće):

a.) u otvorenom pristupu

b.) rad dostupan studentima i djelatnicima Filozofskog fakulteta u Splitu

c.) rad dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružiti odgovarajući broj mjeseci)

U slučaju potrebe dodatnog ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

SPLIT, 19.9.2022.

mjesto, datum

Ivana Urličić

potpis studenta/ice

Obrazac A.Č.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja IVANA UELIČIĆ, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce FILOZOFIJE/ENG. JEZIKA I KNJIŽ, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 19. 9. 2022.

Potpis

Ivana Ueličić